

The Orphan's Prayer: Kaddish and Kavod in a Time of Covid

Tisha B'Av 2020
Rabbi Yosie Levine
The Jewish Center

1 תלמוד בבלי מסכת סוטה דף מט עמוד א

ואלא עלמא אמאי קא מקיים? אקדושה דסידרא ואיהא שמיה רבא דאגדתא

2 תלמוד בבלי מסכת שבת דף קיט עמוד ב

אמר רבי יהושע בן לוי: כל העונה אמן יהא שמיה רבא מברך בכל כחו - קורעין לו גזר דינו, שנאמר בפרע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה'...

אמר ריש לקיש: כל העונה אמן בכל כחו - פותחין לו שערי גן עדן, שנאמר הפתחו שערים ויבא גוי צדיק שמר אמנים.

3 ספר אור זרוע חלק ב - הלכות שבת סימן נ

מנהגנו בארץ כנען וכן מנהג בני רינוס לאחר שיאמרו הצבור אין כאלהינו עומד היתום ואומר קדיש אבל בצרפת ראיתי שאינם מקפידים על כך מי שיאמר קדיש אם נער יתום או נער שיש לו אב ואם וכמנהגנו מסתברא משום מעשה שהיה דמעשה בר"ע:

Rabbi Akiva once saw (what he thought was) a man struggling with a heavy burden on his shoulders and bemoaning his lot in (what Rabbi Akiva thought was) life. Concerned that this might be an overworked slave deserving to be freed, Rabbi Akiva asked the man what his story was. The oppressed laborer replied that he was the soul of a person who committed every conceivable sin and that if he stopped to talk, he'd get in even more trouble.

The punishment of this particular sinner was to gather wood, which was used to burn him every day. Rabbi Akiva asked if there was any way to free this soul and the deceased replied that the only way was if he had a son who would stand in front of the congregation and say "Barchu es Hashem hamevorah" or "Yisgadal v'yiskadash..." after which the congregation would reply, "Baruch Hashem hamevorah l'olam voed" or "Yehei shmei rabbah..." respectively. (These are the prayers of Barchu and Kaddish, in which the leader of the service calls upon the congregation to praise God, which they then do.)

Finally, Rabbi Akiva asked the man who had survived him; the spirit replied that his wife had been pregnant when he died. Rabbi Akiva recorded the name of the deceased, the man's wife, and his hometown so that he might investigate the matter.

Hurrying to the man's city, Rabbi Akiva discovered that the deceased was particularly reviled by the townspeople. He had been a corrupt tax collector who took bribes from

מעשה בר"ע קיבה שראה אדם אחד שהיה ערום ושחור כפחם והיה טוען על ראשו כטען עשרה טעונים והיה רץ כמרוצת הסוס גזר עליו ר' עקיבה והעמידו ואמר לאותו האיש למה אתה עושה עבודה קשה כזאת אם עבד אתה ואדונך עושה לך כך אני אפדה אותך מידו ואם עני אתה אני מעשיר אותך א"ל בבקשה ממך (א"ל) [אל] תעכבני שמא ירגזו עלי אותם הממונים עלי א"ל מה זה ומה מעשיך אמר לו אותו האיש מת הוא ובכל יום ויום שולחים אותי לחטוב עצים ושורפין אותי בהם וא"ל בני מה היתה מלאכתך בעולם שבאת ממנו א"ל גבאי המס הייתי והייתי מראשי העם ונושא פנים לעשירים והורג עניים א"ל כלום שמעת מן הממונים עליך אם יש לך תקנה א"ל בבקשה ממך אל תעכבני שמא ירגזו עלי בעלי פורענות שאותו האיש אין לו תקנה אלא שמעתי מהם דבר שאינו יכול להיות שאילמלי היה לו לזה העני בן שהוא עומד בקהל ואומר ברכו את ה' המבורך ועונין אחריו ברוך ה' המבורך לעולם ועד או יאמר יתגדל ועונין אחריו יש"ר מברך מיד מתירין אותו האיש מן הפורענות ואותו איש לא הניח בן בעולם ועזב אשתו מעוברת וא"י אם תלד זכר מי מלמדו שאין לאותו האיש אהוב בעולם באותה שעה קיבל עליו ר"ע לילך ולהפש אם הוליד בן כדי שילמדו תורה ויעמידו לפני הצבור א"ל מה שמך א"ל עקיבה. ושום אנתתך א"ל שושניבא ושום קרתך א"ל לודקיא מיד נצטער ר"ע צער גדול והלך ושאל עליו כיון שבא לאותו מקום שאל עליו א"ל ישתחקו עצמותיו של אותו הרשע שאל על אשתו א"ל ימחה זכרה מן העולם שאל על הבן אמרו הרי ערל הוא אפי' מצות מילה לא עסקנו מיד נטלו ר"ע ומלו והושיבו לפניו ולא היה מקבל תורה עד שישב עליו

the rich and oppressed the poor. Among his more notorious deeds, the man had violated a betrothed girl on Yom Kippur! Rabbi Akiva located the widow, who had given birth to a son. So despised was her husband that no one had even circumcised the child. Rabbi Akiva took care of this grievous omission and, when the child was old enough, he taught him Torah and how to daven in shul, including the prayers the man had specified.

As soon as the boy recited the appropriate prayers, his father's soul was relieved of its harsh punishments. The man's spirit re-appeared to Rabbi Akiva in a dream to thank the scholar for saving him from the tortures of Gehinnom.

מ' יום בתענית יצתה בת קול ואמרה לו ר' עקיבה לך ולמד לו הלך ולמדו תורה וק"ש וי"ח ברכות וברכת המזון והעמידו לפני הקהל ואמר ברכו את ה' המבורך וענו הקהל ברוך ה' המבורך לעולם ועד יתגדל יהא שמייה רבא באותה שעה מיד התירו המת מן הפרעניות מיד בא לר"ע בחלום ואמר יהר"מ ה' שתנוח דעתך בגן עדן שהצלת אותי מדינה של גיהנם מיד פתח ר"ע ואמר יהי שמך ה' לעולם ה' זכרך לדור ודור וכן מצא מורי ה"ר אלעזר מוורמשא דתנא דבי אליהו רבא דקטן האומר יתגדל מציל אביו מן הפרענות :

4 יחזקאל לח:כג

Thus will I magnify Myself, and sanctify Myself, and I will make Myself known in the eyes of many nations; and they shall know that I am the LORD.

וְהִתְגַּדַּלְתִּי, וְהִתְקַדַּשְׁתִּי, וְנִוְדַעְתִּי, לְעֵינֵי גוֹיִם רַבִּים; וְיָדְעוּ, כִּי-אֲנִי ה'.

5 רמ"א יורה דעה הלכות אבילות סימן שעו

נמצא במדרשות לומר (ג) קדיש על אב (כל בו וריב"ש בשם תנחומא וספרי, ובהיי בשם מסכת כלה, וב"י בשם הזוהר, ובא"ז בשם תנא דבי אליהו רבא); ע"כ נהגו לומר על אב ואם קדיש בתרא י"ב חדש, וכן נהגו להפטיר בנביא, ולהתפלל ערבית במוצאי שבתות שהוא הזמן שחוזרין הנשמות לגיהנם, וכשהבן מתפלל ומקדש ברבים, פודה אביו ואמו מן הגיהנם (כל בו בשם הגהות).

6 שו"ת חתם סופר חלק א (אורח חיים) סימן קנט

דעיקור זכיה שמזכה אבותיו איננו באמירה דידיה, כי אם במה שהוא מזכה הציבור שעונים אחריו אמנים טובא ויהא שמייה רבא מברך

7 גשר החיים א:ל

ויש בהקדיש גם מצדוק הדין, דהאב"ע עלול מתוך מרירות הלב להרהר ח"ו אחר מדותיו, ובאמרו יתגדל ויתקדש כו' ה"ה מקב"ל דין מלכות שמים שכל משפטיו אמת וצדק (וליה"ן סעי' ו' ב אמרנו שזוהי כונת,, בעלמא די ברא כרעותי"). וצדוק הדין מקדש שמו יתברך.

8 תשובות הגאונים – קורונל סימן צד

הוי יודע כי קדיש שהוא יתגדל לא מצאנו לו עיקר על המת אלא לאחר המספד או לאחר צידוק הדין שכל מקום שיש שם דברי תורה עונים אחריהם אמן יהא שמייה רבא

9 ר' חיים ב"ר בצלאל בספר החיים (ח"ב דף י"ח ע"ב). רוקח סי' שס"ב; כלבו סי' ו'; המנהיג ר ע"ב, י"א ע"א עיקר הטעם של אמירת הקדיש, לפי שאין מיתה בלא חטא, ורובם מתים בעוון חלול השם, שלא יכופר אותו עון עד שימותו. וכשהקב"ה נפרע מן החוטא, אז שמו מתקדש, שנאמר 'ונשפטתי' ואחר כך 'והתגדלתי' 'והתקדשתם'. לכך עומד הבן של החוטא הזה שמת, ואומר לפני התיבה יתגדל ויתקדש, כלומר מתנחם אני על מיתת אבי, הואיל ושמו של אבי שבשמים מתגדל ומתקדש על ידי מיתתו, ומיד מתכפר עון חלול השם שעשה. וזהו דוגמת הנדונים בבית דין, שהוצרכו בני משפחתם לבא לומר לבית דין יפה דנתם, להורות שאין בלבם על בית דין כלום

10 ט"ז יורה דעה סימן שעו

נראה לי דמי שמת בשבת או ב"ט וא"א לקברו בו ביום דעל כל פנים יאמר קדיש תיכף אחר המיתה דאין אמירת קדיש תלוי באבילות כלל אבל בחול אין לעשות כן דהא כשהוא אונן פטור מן התפלה כן נ"ל:

11 נקודות הכסף סימן שעו

ולי נראה, כיון דטעם הקדיש הוא שפודה את אביו מגיהנם, אם כן כל זמן שלא נקבר אין בו דין גיהנם. וכמדומה שכן נוהגין

12 חידושי הגרשוני מאת הרב גרשון אשכנזי

סימן שעו כע' ד' בהג"ה וא"ס י' אבליס' אחרים כהנו' שמוך' ו' לאבליס' הם קודמים וכו' וכת' הע"ז כע"ז קטן ד' ד"ה כלאה לי דמי צמת בשבת או ב"ט וא"א לקבנו כו' כיום דעל כל פנים יאמר קדיש תיכף אחר המיתה וכו'. (וכ"ה) אבל לא לאיני כהנין כן. גם י' טעם בכך שלא לומר קדיש כל זמן שלא נקבר סמת וק"ל ועיין בזה ויחי עמוד תכ"ה בסופו. ובוהר סתת ויקרא עמוד ש"ן ותמצא שאין מקום לקדיש עד אחר דאטמיך נופא כאלעא. ועיין עוד בזה בנדבכר עמוד למ"ג במה דברים:

13 שו"ת שואל ומשיב מהדורה תליתאה חלק א סימן רנט

Joseph Saul Nathansohn (1808–1875)

בשאלתו שצוה אחד קודם מותו שאחד מבניו לא יאמר קדיש הנה מבואר בסימן שע"ו ס"ד דאינו מועיל אם האב מיחה שלא יאמר קדיש אחר אמו ע"ש ומשמע הא אם צוה שלא יאמר אחריו קדיש הרשות בידו שהקדיש הוא תיקון לנשמת המת והוא אינו רוצה בזה ולא ניחא ליה בתקנתו מה גם שיש לו בנים אחרים שיאמרו קדיש. אמנם עובדא ידענא שכבוד דו"ז הגאון בעל ישועות יעקב סיפר שאבי הרב מוה' שמעון ז"ל החסיד מיעריסלאב בא לפני הרב בעל ישועות יעקב בהיותו עוד בבית חמיו ואביו היה מתנגד גדול ואמר שאינו רוצה שבנו יאמר קדיש עם ויצמח ופסקו שלא יוכל למחות בידו רק שיאמר קדיש בלא ויצמח ע"כ סיפר והטעם לא נודע לי. אך לפענ"ד הסברא כיון שיש עוד בנים שיאמרו קדיש והוא לא יאמר אז יהיה ח"ו שמץ פסול עליו שאולי האב אומר שאינו בנו וזה לא יוכל לעשות ע"כ גם כאן כיון שיש בנים אחרים שיאמרו קדיש ל"מ צוואתו לזה.

14 שו"ת אבן השוהם סימן מב

R. Eliyaim Goetz

הלברשטאט אלו תמ"ז לפ"ק. נשאלתי מק"ק הנ"ל זקן אחד ששמו הירץ אברהם צוה בפני עדים כשרים קודם מותו ודעתו היה מיושבת עליו ואמר שמעוני רבותי מה שאני מצוה, בני אברהם לא יגיד אחרי מותי קדיש, גם בתי אשת ר' פייבלמן לא יתאבל עלי וכן אחי, ועכשיו רוצה אברהם הנ"ל להגיד קדיש, ואבליס אומרים שגוזל אותם מאחר שאביו לא היה רוצה, והאריכות בדבריהם אכן זה הוא גוף המעשה והענין.

תשובה, איתא בגמרא דסנהדרין דף מ"ו [ע"ב] פרק נגמר הדין איבעיא להו קבורה משום בזיונא או משום כפרה, למאי נפק"מ דאמר לא תקברוהו להאי גברא, אי משום בזיוני לאו כל כמיניה ואי משום כפרה הוא אמר לא בעינן כפרה וכו', והא בעיא לא איפשר, א"כ שמעינן מזה דאם היה משום כפרה ואמר לא בעינן כפרה שמעינן ליה. והכי נמי גבי נידון דידן אמירת קדיש אינו אלא משום כפרה למת כאשר מבואר בב"ב ביו"ד סי' שע"ח יע"ש, וכן מפורש בכלבו [סי' קיד] וכן בתנא דבי אליהו [הובא באור זרוע ח"ב סי' ג] המעיין שם, וא"כ מאחר דאביו אינו רוצה כפרה שומעין לו, וכן מוכח בטור יו"ד סי' שע"ה דאם אמר אל תקברוני אין שומעין לו, ומפרש הב"י הטעם וכן איתא בב"ב הטעם כיון דאיבעיא לא איפשר, וז"ל דקבורה היא משום בזיוני לכן אין שומעין לו. וא"כ שמעינן מזה הא אם הוי הטעם משום כפרה שומעין לו. ואין לומר הפירוש בגמרא הוא דאמר מאי נפ"מ, היינו אם היורש רוצה לקיים דבריו אין לכפות אותו להוצאות קבורה, אכן אם היורש רוצה לקבור רשאי, והכי נמי גבי נדון דידן בנו רוצה לכפור על אביו וזה רשאי.

ואין להוכיח דאיבעיא הוא דווקא שאין רשאי, דאיתא אחר זה בגמרא איבעיא להו הספדא יקרא דחי או יקרא דשכבי מאי נפ"מ דאמר אל תספדוהו להאי גברא אי נמי לאפוקי מירושין וכו', ופירש"י לאפוקי מירושין וכו' יע"ש, וא"כ קשה למה לא אמר גבי קבורה נפ"מ לאפוקי מירושין כהנ"ל. אלא צ"ל דלעיל הבעיא הוא אם לכפות היורשין בכל הכפיות כדפירש רש"י בע"כ, אכן אם הוא אומר שלא להספיד והיורשין רוצין להספיד אף אם יקרא דשכבא מותרין לעשות, רק שאין לעשות להם כפיה בע"כ אם יקרא דשכבא, וזהו אם הוא יקרא דשכיבי גבי הספד, אכן לעיל גבי קבורה אם אמר אל תקברוהו להוא גברא אם הוא יקרא דשכיבי אף אם היורשים רוצים לעשות אין רשאים לעשות, לכן לא אמר נפ"מ ליורשין.

ואם תאמר מאי שנא, י"ל בשלמא הספד י"ל דמתכוין לטובתו כדי לכפור עליו כדאמרין [סנהדרין מז ע"א] סימן יפה למת שלא נספד כראוי ובוהו יכפר עונו, וא"כ י"ל אף שיספידו לו מאחר שהוא לא ביקש ורוצה לכפר עונו י"ל אף אם יספידו לו יכפר מאחר

שהוא ביזה עצמו בזה מכפר באמירה ובמחשבתו הטובה, אכן אם אמר אל תקברוהו דהיינו אל תקברוהו כלל כדאיתא בתוס' בד"ה קבורה משום בזיונא וע"ש, וא"כ הוא אין רוצה כפרה אין רשאי לעשות, כי הוא דומה למי שכופר בכפרה זו לכן אין רשאי לעשות, וא"כ שפיר יש להוכיח דאין רשאי בניו לומר אחריו קדיש. י"ל כדאיתא בטור יו"ד סי' שמ"ח בסופו וז"ל אפילו מת שאין לו יורשין ואומר אל תקברוהו אין שומעין לו דבזיונא דכולהו חיי הוא ולא משום משפחתו לחוד עכ"ל. וכן הוא בש"ע [ס"ב] יע"ש, אפילו מי שאין לו ממון וכו' ר"ל גם אין יורשין וק"ל. וא"כ לכן לא אמר ונפ"מ לכפות היורשין והוי משמעות אם אין לו יורשין מהטעם משום בזיונא ואמר אל תקברוהו שומעין לו, ובאמת אף שאין כאן שום יורש אין שומעין כהנ"ל לכן אינו אומר נפ"מ כהנ"ל וק"ל.

או י"ל דבזמן ההוא היה לכל אחד מבני משפחתו מקום קברות לכל משפחה, וא"כ אין כאן שום הוצאות לכפות ליורשין כי אין צריכין לקנות ולהוציא הוצאות, אם לא דאמרינן שמכר הקברות כדאיתא בכתובות דף פ"ד [ע"א] והובא ג"כ בדף הנ"ל בסנהדרין דקוברין שם בעל כרחו. ואפילו את"ל דפירוש הוא שיהזור הממון, מ"מ מלתא דלא שכיחא הוא וק"ל, וא"כ מזה אין להוכיח אם בנו רוצה שיוכל להגיד קדיש. אכן בנידון דידן מוכח שפיר דאיתא בפירוש רש"י אמר לא בעינא כי נמי קברי ליה לא מכפר וע"ש, וא"כ מאחר דאינו מועיל הכפרה באמירת קדיש א"כ למה לי לגזול שאר אבליים.

וא"ל דאין כוונתו היה דלא בעי כפרה רק שבנו זה לא יגיד לו קדיש אכן אחרים יגידו, וא"כ אנו ראינו שלא היה טעמו שאינו רוצה בכפרה רק טעמים אחרים, וא"כ י"ל דלא דמי לקבורה שאינו רוצה בכפרה לכן לא מכפר. י"ל דא"כ הוא, צריך לומר דיכול להיות שידע שבנו רשע וזבח רשעים תועבה [משלי טו, ח], וגם ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חוקי [תהלים נ, טז], לכן לא רצה אביו כי ידע שלא יכפר לו לכן לא בקש שיהגיד קדיש, וגם יכול להיות שידע שאין זה בנו לכן לא ביקש שישגזול לאחרים, וא"כ על זה וכיוצא בו נאמר מצוה לקיים דברי המת ולא יגיד קדיש. וגם מהמעשה שהביאו הפוסקים מהאי גברא וכו' דגברא ההוא ביקש שיהגיד בנו קדיש לכן מועיל לו, אכן אם אינו מבקש כה"ג אינו מועיל באמת אמירתו קדיש וק"ל.

15 שו"ת חלקת יעקב יורה דעה סימן רלא

באב שאמר בצוואתו, שמשחרר לבנו מלומר קדיש בבוקר, אם צריך לקיים הצוואה לאהובי חתני מופלג בתו"י משפחת היחס מר נחמן רזון שליט"א בנויארק יצ"ו. בתשובה על מכתבך שאחד ביקש ממך לשאלני שאלה כזו וז"ל:

איש אחד מהולכי קדימה, שמת לו אביו שהי' חרד במצות, הניח גם תפילין דר"ת בכל יום, ובצוואתו כתב לבנו וז"ל 'איך בעפרייע דייך פאן זאגען קדיש אם מארגען' משמעות, שהאב לא רצה להטיל עליו עול לילך בכל יום לתפילה בבוקר, שלא להפריע ממסחרו - והשאלה אי מחויב, או עכ"פ אי מותר לקיים צוואתו של אביו, והבאת מדברי אבני שהם סי' מ"ב (מובא בפ"ת שד"מ) דמי שצוהו שבנו לא יאמר עליו קדיש שומעין לו, ומדברי שו"מ ח"א סי' רכ"ט בצוואת אביו שלא יאמר עליו קדיש עם הנוסח ויצמח פורקני' (אין תח"י).

והנה טעם דאבני שהם פשיטא מהא דסנהדרין מ"ו ב' אי אמרת משום כפרה הא אמר לא בעינא כפרה, וענין קדיש שהוא להעלות נשמתו, גם כן ענין כפרה.

אכן בני"ד, פשיטא דהבן מחויב לומר קדיש בכל יום - חדא, דבאבני שהם מיירי שצוהו בפירוש שלא לומר קדיש, וכיון דהקדיש רק לכפרתו, הוי כהאי דסנהדרין הנ"ל, הא אמר לא בעינא כפרה, וממילא מחויב לקיים דברי אביו משום כבוד אב שצוהו לו כן, אבל בני"ד דלשונו רק "איך בעפרייע דייך" ולא לשון צוואה שיהי' עליו המצוה דכבוד אב לקיים דבורו, רק לשון מחילה, אם כן אף דאב שמחל על כבודו כבודו מחול, כבקדושין ל"ב, זה רק לענין כבוד בעלמא, אבל בענינים נשגבים כאלו, להעלות נשמתו בעלמא דקשוט, מי יודע אם לא יתחרט אביו ע"ז (ואפשר דזה כוונת רש"י בסנהדרין מ"ו ב' בד"ה הא אמר לא בעינא כפרה ואי נמי קברי לי' לא מתכפר, כוונתו, משום דלכאורה קשה, דהא ודאי מתחרט אחר כך וניחא לי' בכפרתו אחר מיתתו, ומתקן רש"י דאי נמי קברי לי' לא מתכפר. עי' רמב"ם פרק ג' דשגגות הל"י וז"ל אין יו"כ ולא חטאות ואשם מכפרין אלא על השבים המאמינים בכפרתן אבל המבעט בהם אינן מכפרין, נרמז גם ברמ"א סוף סימן תר"ז, ומסתמא גם בשאר עניני כפרות כן) א"כ בני"ד דישי סברא לומר דודאי האב התחרט ע"ז, א"כ ממילא הבן מחויב לומר קדיש שהוא תועלת גדולה לנשמתו, ומקיים בזה מצוה דכבוד אב, דמצותו אף לאחר מיתה.

16 שו"ת הלכות קטנות חלק ב סימן מה

שאלה לפעמים אומרים ג' וד' קדיש ביחד וא' מקדים לחבירו כיצד יענה אחריהם: תשובה אם באים כל א' תוך כדי דיבור של חבירו יענה עם הראשון ויעלה לכולם (עי' ח"א סי' פ"ה) או ימתין עד האחרון ואם יש הפסק ביניהם נראה שיענה אחר כל אור"א :

17 סידור בית יעקב ליעב"ץ

הזח חיים להלכות : (ב) בחלוף דינין של האשכנזים . נענין מי הקודם לאמירת קדיש ומי דוחה לזי . לא אטפל כאן . דמילתא דמנהגא בעלמא כוח (ומה טוב וישר מנהג הספרדים בזה . שאם רניס המה כולם זכרים זו . ואומרים אותו כאהד . ובעלה מחלוקת . ועומד דיני דימס . דגנר שא"ל בורג ועיקר) וכנר דינרו זו במסוק גדולי האגודים . בעלי המנהגים והגהת ש"ע ולגות ומפרשים . יעוין עליהם : רק זאת צאפי להזכיר . שמנהג שבסו בין האשכנזים . שסוכרן לומר קדיש כהשלוס י"א חודש . וככה"ג כהנ שהג לומר גם בחודש

18 ר' צבי הירש חיות (1805-1855), מנחת קנאות דף ז.

זשלחן ערוך : ומה שספרו לי כי צאפה מקומות הנהיגו כי איך האנלים אומרים קדיש יתוס כל אחד צפני עלמו , רק הס"ף עומד על הנימח ואומר קדיש והאנלים עומדים סנינו לו ואומרים אחריו מלה צמלה , צין שאינס יודעים צין אותן שידועים , ולדעתי היא סקנס טונס שלא לנייש את מי שאינו יודע , ומאינו צמשנמינו ג"כ תהנס כמו זו , פ"ג דצכורים משנס ו' , צתחלס היה כל אחר קורא פרשת צכורים , נמנעו מלהניא סתקינו סיכיו מקריין את מי שידוע ואת מי שאינו יודע ע"ס : אולס מה שנוסגין צק"ק

19 רבי עקיבא איגר, פסקים ותקנות ס' ח

בחודש אב שנת תקצ"א שהחל הגנף פה בעו"ה בחולי קאלירע, והיו הרבה אבילים לאמירת קדיש, ותקנתי שהאבילים יאמרו ביחד הקדישים ב', וכה הי' משך שנה תמימה, וככלות השנה ברי"ח אב תקצ"ב שסר החולה בעו"ה, תקנתי שלא יאמרו יחד הקדישים זולת בכל יום פעם א', דהיינו תפלת קדיש שלאחר תפלת שחרית יאמרו האבילים ביחד אבל לא שארי קדישים, ועי"ז עכ"פ לא ימצא אופן שיהי האבל נמנע מלומר קדיש פ"א בכל יום. וכה יהי וכה יקום לעולם בעו"ה.

20 שו"ת בנין ציון סימן קכב

ב"ה אלטאנא, יום ד' ט"ו כסליו תרי"ד לפ"ק. להרה"ג וכו' מ"ה בער אפפענהיים נ"י הגאב"ד דק"ק אייבענשיץ יע"א. כתב מעכ"ת נ"י – נשאלתי קהל אחד הי' להם שתי בתי כנסיות א' גדולה וא' קטנה ועוד שאר מנינים וכשנעשתה הבהכ"נ הגדולה רעוע וחשבה לפול הרסו אותה ובנו ביהכ"נ גדולה בנין נאה המחזקת כל בני הקהלה והסכימו שלא להתפלל בשום מנין רק בביהכ"נ החדשה הזאת ועוד התקינו כי קדיש יתום יאמרו כל האבילים ואפי' יאהרציט ושלשים כולם יחד אמנם קמו מעוררים ואבני הקלע בידם מדברי הרמ"א ביו"ד (סי' שע"ו) ודברי המג"א בא"ח (סי' קל"ב) והקהל אומרים אם ננהיג במנהג הקודם יתרבו המחלוקת וקטשות בכל יום ויום יען שאין כאן רק ביהכ"נ אחת ורוצים לידע אי שפיר עבדי. והשבתי להם תקנה גדולה וישרה ראיתי כאן דהנה ענין קדיש יתום לא מצאנו לא בשתי תלמודיים גם לא ברמב"ם ובטור רק הבי"ד (סי' שע"ו) הביא בשם הכלבו שהעתיק דברי הזה"ק פ' אחרי פ"א פגע ר"פ ר"ע/ באחד שהי' מקושש עצים וכו' אבל בש"ע לא הביא כלל מנהג הלז דיתומים יאמרו קדיש רק הרמ"א הביאו ועשה

חיל וקים בזה ובאמת גוף המעשה שהביא הזה"ק אין לו פירוש ואפשר שבא כן לאחד בחלום והריב"ש בתשובה סי' קט"ו כ' ג"כ שלא נמצא מעשה זה בתלמוד ואפשר במדרש ובס' הנדפס בחדש כרם שלמה על יו"ד סי' שע"ו שהי' מלקט שו"ת ודברי אחרונים כ' שלא נמצא בשום מדרש אמנם הריב"ש כ' שם כי כל המנהג הזה הוא רק על קדיש דרבנן אחר הלימוד ולא על שארי קדישים אמנם אף שהרמ"א הביא סתם ואחריו המג"א הביא כמה וכמה דינים מי שיש לו קדימה בענין הקדיש לא אמרו רק בעיר שיש להם הרבה בתי כנסיות ובהמ"ד ואז נוכל לקיים פסקיהם וחלוקיהם בענין הקדימה שלשים ויא"צ אבל בעיר שאין להם רק ביהכ"נ אחת ובכל יום ויום שם אבליים שלשים ויא"צ הרבה כדי למעט במחלוקות טוב שיאמרו כולם בב"א = בבת אחת = כדי לתווך השלום ומה שהמערערים טוענים שלא לבטל המנהג כי כל מנהג יש לו שער בשמים ויסודתם בהררי קודש מדברי המג"א בא"ח סי' ס"א אמר אני להשקיט הריב נוכל לבטל וכבר אמרו חז"ל שם שנכתב בקדושה נמחק כדי לעשות שלום בין איש לאשתו מכ"ש בנדון זה... על זה אשיב - תמהתי דרך כלל איך קרא מעכ"ת נ"י תקנה גדולה וישרה לשנות מנהג ישראל אשר נהגו בכל מדינות אשכנז ופולין זה יותר משלש מאות שנה בקדיש יתום שיאמר כל אחד לבדו ולילך בעקבות המתחדשים בזמננו ששינו עניני התפלה והנהיגו גם המנהג הזה שיאמרו האבליים קדיש יחד.

21 שו"ת חתם סופר חלק א (אורח חיים) סימן קנט

עוד אני מדבר בכיוצא בהנ"ל מה שראיתי במהריעב"ץ שכשהגיע לסדר קדיש שאחר עלינו כתב שאינו רוצה להטריח את עצמו בדיני קדיש שחדשו האחרונים כי יותר נוח מנהג הספרדים שכלם אומרים אותו בפעם א', ולכאורה מנהג כשר הוא ורבים העושים מצוה עדיפי מיחידים, ותמיה על אבותינו אשר להם התורה בירושה מעולם כמ"ש הרא"ש בתשובה הביאו הרב"י בי"ד סס"י פ"ב ואיך נחשוד אותם שקלקלו ועוותו הדרך. גם לכאורה צל"ע על המנהג שהבן ז' דוחה לשלשים ושלשים דוחה ליא"צ ויא"צ דוחה לאבל תוך יב"ח וכדומה, וקשה וכי שותפים שנזדמן להם סחורה יאמר פלוני אני צריך לה ביותר תנם לי לבד ואין לכם חלק בו, והלא הם יענו מה לנו בכך אם אתה צריך יותר להסחורה היא מ"מ כל השכר לאמצע, והכא נמי נהי דבעל השבעה צריך יותר להקדישים מהאחרים, מ"מ כיון דשותפים הם מדוע ימחלו האחרים על זה. ויש לדחות זה ולומר, אנן סהדי דאינהו גופייהו ניחא להו להקדים לבן ז' כדי שגם בניהם אחריהם יהיה להם קדימה זו, וכה"ג אמרינן בש"ס דב"מ י"ב ע"ב עניים גופייהו ניחא להו כי היכא דכי אגרא להו לדידהו נלקוט בנייהו בתרייהו וה"נ דכוותי, מ"מ קושיא ראשונה קשה. ולפי הנ"ל י"ל דעיקור זכייה שמזכה אבותיו איננו באמירה דידיה, כי אם במה שהוא מזכה הציבור שעונים אחריו אמנים טובא ויהא שמיא רבא מברך דנפיש חילי' וברוך ה' המבורך, וע"י שנעשה הוא סרסור לצבור עי"ז מזכה אבותיו, נמצא מנהגינו יפה כחו..

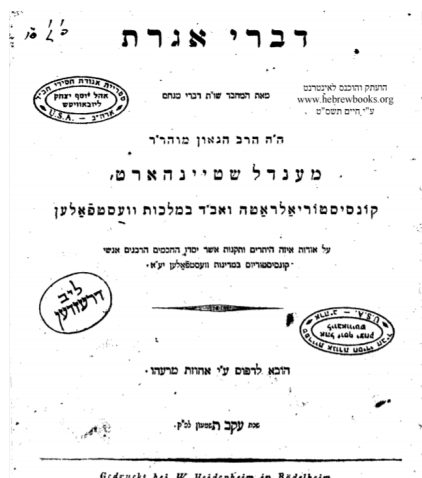
22 פתחי תשובה יורה דעה סימן שעו

ע"י בשו"ת דברי אגרת סי' ז' שהוא ז"ל במדינתו תיקן שכל האבליים יאמרו כולם קדיש יחד ע"ש טעמו ונימוקו.

23 דברי אגרת מאת מנחם מענדל שטיינהרט ס' ז

שאלה ז' ומה שמענת עלינו לאמור שתקינו במדינהינו שכל האבליים יאמרו כולם קדיש ביחד הלא מנינו בספרו האחרוני דיני' דיני' דינים מי ומי הקוד' וזוכה באמירת קדיש?

תשובה אמת שמנינו באחרונים דיעות שונות באמירת קדיש ולפי התקנה שתקינו בטלה המחלוקה ת"ל בדברים שאין להם מוצא בתלמוד בבלי וירושלמי והראשונים וכל דברי הקדיש פורחי' באויר ואין להם על מה שיסמכו רק על גירסת שונות במדרשים, ולכך כתב צעל מענה לשון המוצא באחרוני' כמה פעמי' בענין

24 שו"ת שבות יעקב חלק א סימן קב

מהרב המופלא מהר"ל אב"ד ור"מ בק"ק פערשי צ"ל ה"ה וז"ל אשאל הלכה למעשה בגברא דאזיל ולא אתא ולא נודע מה היה לו והניח אשתו שניה ובנים מאשה ראשונה מפזורים/מפוזרים/ בהרבה מקומות ופסק א' מהמורים לבניו שיאמרו קדיש ודעתי למחות שע"י זה יבא להתיר העגונה כמו דאסרינגן להספי' מה"ט או אמרינגן דל"ד להספ' כיון שהו' תועל' הנשמ':

כתב בתשוב' מהרי"ל סי' ל"ו וז"ל ולומר קדיש על אביו ואמו ואינו יודע אם הוא קיים אם אין יתום שיאמ' קדיש יאמר ומה בכך עכ"ל אך אין ראי' כל כך מדברי מהרי"ל די"ל דהתם ג"כ מיירי בגוונא דליכא למיחש להיתר עגונה... ומקורב נדפס תשובת עבודת הגרשוני ראיתי שבשאלה י"ח נשאל ג"כ על שאלה כזו ומסיק וז"ל כללא דמילתא כל זמן שאין משיאין את האשה אין מתאבלין וכו' וכן מוחין לומר קדיש משום תקל' וקדיש והשכב' שווין לענין זה וכו' ופשוט הוא וכן נוהגין בכל מקו' שראיתי עכ"ל ושישו בני מעי שכוונתי להלכ' כדעת הגדולי' ה"ק יעקב

25 שו"ת חוות יאיר סימן רכב

שאלה דבר זר נעשה באמטרדם ומפורסם שם. שאחד נעדר בלי בן וצוה לפני פטירתו שילמדו עשרה כל יום תוך י"ב חודש בביתו בשכרם ואחר הלימוד תאמר הבת קדיש [עי' שו"ת ר"ש מדינא חלק א"ה סי' ר'] ולא מיחו בידה חכמי הקהילה והפרנסים. ואף כי אין ראייה לסתור הדבר כי גם אשה מצוות על קידוש השם גם יש מנין זכרים מקרי בני ישראל ואף כי מעשה דר"ע שממנו מקור אמירת יתומים קדיש בבן זכר היה מ"מ יש סברא דגם בבת יש תועלת ונחת רוח לנפש כי זרעו היא. מ"מ יש לחוש שע"י כך יחלשו כח המנהגים של בני ישראל שג"כ תורה הם ויהיה כל אחד בונה במה לעצמו ע"פ סברתו ומחזי מילי דרבנן כחוכא ואטלול' ויבואו לזלזל בו וכ"כ התוס' בפ' אין עומדין על הבא לשחות בסוף כל ברכה לתירוץ ואין לומר שאני שם שהוא תקחז"ל ונזכר בגמ' י"ל דכ"ש זה שלא נזכר בגמ' ומ"מ בא ממדרש ומנהגן של ישראל תורה וצריך חיזוק כמבואר בגמ' יבמות דף ל"ו ע"ב ובכמה דוכתי דע"כ חז"ל עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה. ואע"פ שלא נאמר שם רק מלמדין אותו שלא לשחות ולא אמר מוחין ואפי' ה"ז מגונה כמו בשמע שמע לא אמר ונ"ל דע"כ לא זכרו הרמב"ם מ"מ י"ל שאני התם דעביד לגרמ' ולא ילמדו ממנו רק יחשבוהו לגס רוח כמ"ש התוס' באמת לטעם ג"ז. ולכן בנדון זה שיש אסיפה ופרסום יש למחות. והנלפענ"ד כתבתי יאיר חיים בכרך /מהגהות ב"ד/ +ע' שו"ת כנסת יחזקאל יו"ד ותשובה מאהבה ח"ב (סי' רכ"ט אות י') מ"ש ע"ז.

26 שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ה סימן יב

ב. אם צריך מחיצה לחוץ רק בפני מעט נשים שאלת אם צריך מחיצה לחצוץ רק בפני אשה אחת או שתיים. שהנה באג"מ ח"א א"ח סימן ל"ט בסופו, הבאתי ראייה מקידושין נ"ב ע"ב תוד"ה וכי אשה בעזרה מנין, שאין חיוב מחיצה להפסיק לפני כמה נשים בלבד. וצריך לבאר עד כמה נשים אין צריך מחיצה. כגון בבית אבל, או בבית מדרש שמתפללים שם בימי חול ובמנחה בשבת, שאין שם מחיצה, האם מותר להניח שכמה נשים יכנסו וישבו בסוף החדר. והנה בכל הדורות נהגו שלפעמים היתה נכנסת אשה ענייה לבית המדרש לקבל צדקה, או אבלה לומר קדיש, וההלכה למעשה בעניין זה צריכה עיון ותלויה בהרבה עניינים. ומכל מקום נראה שבבית מדרש שבכל שבת תרצה אפילו אשה אחת לבוא למנחה בקביעות, שאין להקל להתפלל בלא מחיצה, ורק באקראי אפשר להתיר. ואפשר להתיר, באקראי, רק עד ב' נשים ולא יותר.

27 שו"ת יחווה דעת חלק ו סימן ס

שאלה מגר צדק: האם מותר לו להתפלל על אביו הנכרי השוכב על ערש דוי, שה' ישלח דברו וירפאהו, והאם לאחר מותו יוכל לומר קדיש לעילוי נשמתו? אף על פי שאין הגר מתייחס אל אביו, שגר שנתגייר קטן שנולד דמי, מכל מקום כיון שהוא הולידו והביאו לחיי העולם הזה, וגרם שיזכה להסתפח בנחלת ה' ולהכיר האמת, ראוי הוא להתפלל בעדו להצילו מבאר שחת ולהכניסו לעולם הבא, ולא גרע מאיש זר שאינו קרוב לנפטר, שיש תועלת בקדיש שאומר לעילוי נשמת הנפטר, וכמו שכתב בשו"ת מהר"י קולון (שרש מד); ומכל מקום אמת הוא שנהגו שאפילו איש זר שאינו קרוב כלל למת, אומר קדיש עבורו, אלא שאינו נוטל כל כך קדישים כמו אלה שאומרים קדישים על אב ואם, ותמיד עושים פשרה, שהזר אומר שלישי או רביע ממכסת הקדישים, והשאר נוטלים הבנים בשביל אב ואם. ע"ש.

28 שו"ת מהרי"ק שורש מד

ומכל מקום אמת הוא, שנהגו שאפילו איש זר שאינו קרוב כלל למת, אומר קדיש עבורו. אלא שאינו נוטל כ"כ קדישים, כמו אלה שאומרים קדישים על אב ואם. ותמיד עושים פשרה שהזר אומר שלישי או רביע ממכסת הקדישים והשאר נוטלים הבנים בשביל אב ואם.

בדבר השאלה באלה שלא יוכלו לומר קדיש בגלל שאין מניינים, מה ראוי שיעשה במקום זה. תשובה: ילמדו משניות לע"נ. אם יש מקומות בעולם שמתפללים במנין בהסכמת הרשיות אחד יאמר קדיש לע"נ כמה וכמה נשמות, ונר לאחד נר למאה, כאשר הארכתי במק"א.

30 Rabbi Joseph B. Soloveitchik, *Out of the Whirlwind*, p. 5

The *Kaddish* marks the beginning of a new phase of courageous and heroic mourning to which the message of salvation is addressed. What is the relationship between the proclamation of the solemn doxology and burial? Through the *Kaddish* we hurl defiance at death and its fiendish conspiracy against man. When the mourner recites "Glorified and sanctified be the Great Name . . . ," he declares: No matter how powerful death is, notwithstanding the ugly end of man, however terrifying the grave is, however nonsensical and absurd everything appears, no matter how black one's despair is and how nauseating an affair life is, we declare and profess publicly and solemnly that we are not giving up, that we are not surrendering, that we will carry on the work of our ancestors as though nothing has happened, that we will not be satisfied with less than the full realization of the ultimate goal—the establishment of God's kingdom, the resurrection of the dead, and eternal life for man.